

KATEHEZA

1. *Etimološko i povijesno značenje.* Izraz „kateheza“ (κατήχησις) ne nalazi se u NZ, gdje se, naprotiv, pojavljuje glagol κατηχεῖν (doslovno: odjekivati, činiti da odjekuje) sa značenjem: poučavati, usmeno naučavati, pripovijedati (usp. *Lk* 1,4; *Dj* 18,25; 21,21; *Rim* 2,18; *1 Kor* 14,19; *Gal* 6,6). U tom se smislu, „kateheza“ u NZ pojavljuje u neizdiferenciranom obliku,

zajedno s drugim izričajima koji označavaju različita očitovanja službe riječi: evangelizaciju, poučavanje, proroštvo, svjedočenje, pobudnicu itd. (usp. B. Maggioni, *Le funzioni di parola nell'esperienza delle comunità neotestamentarie*, u: „Servizio della Parola”, 1976, br. 81, 33–44). Među ovim različitim izričajima moguće je međutim uočiti osnovnu razliku između prvog navještaja ili *proglašenja* kršćanske poruke (s glagolima kao što su: uskliknuti, κρᾶζω; propovijedati, κηρύσσειν; evangelizirati, naviještati, εὐαγγελίζω, εὐαγγελίζεσθαι; svjedočiti, μαρτυρεῖν) i drugog momenta *tumačenja i produbljivanja*, unutar kojeg su: poučavati, διδάσκειν; razgovarati, ὁμιλεῖν; predati, izručiti, παραδίδόναι; te već spomenuti κατηχεῖν).

U poapostolsko i patrističko doba „kateheza” će poprimiti određenije značenje *osnovnog poučavanja* kršćanske vjere unutar i u okviru institucije katekumenata, dakle za one koji pokušavaju živjeti kršćanskim životom pripremajući se za krštenje. U tom smislu nastaju i velike i poznate „kateheze” crkvenih otaca: *krsne k.* (prije krštenja) i *mistagoške k.* (o sakramentima, za neofite).

Poslije nestanka katekumenata, počevši od 5. stoljeća i tijekom cijeloga srednjeg vijeka, nestaje i izraz „kateheza”. Na njegovo će mjesto doći izraz „katekizam” i glagol „katehizirati”, koji se odnose na pouku inicijacije koja prethodi krštenju, što se često – masovnim krštenjem djece – svodi na pitanja i odgovore predviđene na početku krsnog obreda (usp. Sv. Toma Akvinski, *Summa Theol.* III, 1. 71,4). Za druge oblike poučavanja ili pouke upotrebljavaju se drugi izrazi (kao „instructio”: usp. Sv. Toma Akv., *isto*, ad 3um).

U moderno doba (16–19. stoljeće) obavljaju kat. djelatnosti zadobiva nove poticaje i različite denominacije. To je prije svega razdoblje → „katekizma”, shvaćenog kao oblik osnovne i sustavne rel. pouke (usp. glasovite → Lutherove, → Kanizijeve, → Bellarminove, → Ripaldine → Deharbeove i druge „katekizme”). Govori se međutim i o „instructio”, „institutio”, o nastavi, pouci, nauku.

U zadnjih stotinu godina života Crkve, počevši od posljednje četvrtine 19. stoljeća rađa se i razvija širok pokret obnove kat. djelatnosti

(→ kat. pokret), koji ipak uvijek ostaje obilježen tradicionalnim izrazima kao što su: katekizam, rel. pouka, nastava kršćanskog nauka, rel. nastava ili nastava religije, kat. pouka, rel. odgoj itd. U kontekstu ovog obnoviteljskoga pokreta, i u već podmaklom 20. stoljeću, vidjet će se kako se ponovno pojavljuje drevni i zaboravljeni izraz „kateheza”, u pažljivom vraćanju bogatstva izvora, posebno iz apostolskog i patrističkog vremena, a sa željom da se nadvladaju granice pretežno intelektualističkog i nocionističkog poimanja kat. djelatnosti. U tom smislu i uglavnom na poticaj francuskoga kat. pokreta pedesetih godina (usp. A. Liégé 1968), malo-pomalo doći će, barem u zemljama francuskog, španjolskog i talijanskog jezika, do istiskivanja uobičajenih izraza „katekizam” i „katekizamski” s izrazima „kateheza” i „katehetski”. Naravno, više od izmjene izraza, zanimljivo je istaknuti ponovno otkriće i ponovno izricanje značenja i zadaće k. u Crkvi, pomoću izraza koji više govore i više zadovoljavaju.

2. K.: *pojašnjenje izraza*. Potreba pojašnjenja izraza, s obzirom na k., postavlja se iznova gotovo u svakom razdoblju, bilo stoga što se govori o k. u odnosu na vrlo različite djelatnosti, bilo stoga što se upotrebljavaju drugi izrazi za označavanje iste kat. funkcije, bilo, napokon, stoga što je k. u odnosu s drugim sličnim crkvenim službama i s njima je povezana, a s obzirom na koje nije uvijek lako povući demarkacione linije jedne službe od druge. Postavlja se stoga zahtjev pojašnjenja.

Pojašnjenje nadasve *unutar službe* → riječi, u okviru koje se nalazi k. Kao što smo već spomenuli, vrlo je teško – na razini NZ – jasno odrediti obrise k. u odnosu na druge klasične izraze službe riječi, kao što su: kerygma, didahé, didaskalija, homilija. Netko (usp. A. Rétif 1958) k. ponovno svodi na „didahé”, kao prvu temeljnu, doktrinalnu i moralnu pouku, koju treba smjestiti nakon prvog navještaja (kerygme) a prije produbljivanja (didaskalije). Još je tradicionalnija, na teološko-pastoralnom području, podjela između oblika službe riječi: → *evangelizacija* (ili kerygma, ili misionarsko propovijedanje), *kateheza* (tumačenje i produbljivanje vjere onih koji su već obraćeni) i *liturgijsko propovijedanje* (ili → homili-

ja, ili propovijedanje zajednice).

Ova se podjela redovito svodi bilo na različitost naslovnika riječi (nekršćani; obraćenici i katekumeni; kršćanska zajednica), bilo na postupno uključivanje u sakramentalni rasporedaj (obraćenje; krštenje; euharistija), bilo nadasve na tri temeljne etape procesa prijanjanja uz vjeru (*prionuti* uz vjeru; *produbiti* vjeru; *živjeti* vjeru) (usp. D. Grasso, *L'annuncio della salvezza*, Napoli, D'Auria, 1965, 325–328). Treba međutim primijetiti da ovo razlikovanje ima ograničenu vrijednost, bilo zbog pastoralnog realizma bilo zbog same naravi službe crkvene riječi. Tako, npr., razlikovanje između k. i liturgije, koje je samo po sebi opravdano, ne isključuje mnoge uloge riječi u liturgiji – štoviše, sama liturgija kao „riječ vjere” – može se smatrati i zvati istinskom „katehezom”, ukoliko je usmjerena k produbljivanju i dozrijevanju vjere.

– K. se sama po sebi pojavljuje kao trenutak koji se razlikuje i slijedi nakon *navještaja* ili *evangelizacije*. No i ovdje razlikovanje ne treba uveličavati, posebno ako se ima na umu široko poimanje evangelizacije kojoj je bila posvećena sinoda iz 1974. i EN (usp. EN 24). Ako se pod evangelizacijom podrazumijeva navještaj i svjedočenje koje daje Crkva za evanđelje svim svojim djelovanjem i cjelokupnim svojim životom, tada k. treba s pravom smatrati *dijelom ili trenutkom evangelizacije* (usp. CT 18). Danas se opravdano ističe potreba da k. u svakom slučaju bude evangelizacijski *valjana*, odnosno da posjeduje evangelizacijsku *dimenziju*, uzevši u obzir stvarnu situaciju ljudi našega vremena (usp. OKD 18).

– Danas među autorima ili dokumentima koji govore o k. nije rijetko naići na razlikovanje k. u *širem* i k. u *užem smislu* riječi, međutim ne uvijek s istim mjerilom i značenjem. CT 25 razlikuje npr. između užeg smisla k. kao „jednostavnog poučavanja formula koje izražavaju vjeru” i šireg smisla, koji se u dokumentu odlučno zastupa, a koji k. smatra općim uvođenjem u život kršćanske vjere (usp. i *La catechesis de la comunidad*, 78–80). Drugi put se, naprotiv, poziva na razlikovanje između šireg i užeg smisla da bi se isključio prvi (k. u širem smislu bili bi najrazličitiji oblici odgoja vjere posredstvom riječi) i obranio drugi (k. u vlasti-

tom ili užem značenju riječi, shvaćena kao temeljna i sustavna pouka vjere ili kao proces uvođenja u kršćanstvo; usp. *La catechesis de la comunidad*, 101; U. Hemel 1984, 330–333). Stoga neki brane vremensko ograničenje k. i suprotstavljaju se, danas općenito prihvaćenoj, ideji o *trajnom karakteru* k., tj. o „trajnoj k.” koja prati cjelokupan vjernikov život. Ima li se na umu svjedočanstvo povijesti i crkvena svijest, čini se da treba zaključiti kako uz sustavnije i institucionalizirane oblike k. ime k. zaslužuju i drugi ne toliko sustavni oblici služenja riječi, u različitim sredinama i tijekom cijelog života, ukoliko uistinu odgovaraju naravi kat. komuniciranja, kao što će se kasnije vidjeti.

– Da bi se izbjegla neodređena upotreba izraza k. te tako prouzročio i gubitak njegove samobitnosti, prikladno je dobro razlikovati između k. u *vlastitom smislu riječi*, iako u velikoj raznolikosti njezinih ostvarenja, i *kat. vida* ili *dimenzije* koje imaju mnoge druge crkvene službe (naprotiv, po sebi, *sve* crkvene službe): zalaganje, svjedočenje, slavljenje, apostolat i dr. (usp. CT 18).

– U nekim kulturnim sredinama, zajedno ili umjesto izraza „kateheza”, upotrebljavaju se drugi izričaji jednakog ili sličnog značenja: odgoj vjere, rel. pouka, rel. nastava, rel. odgoj itd. Jedino pažljivo proučavanje svakog od njih, smještena u njihovoj povijesnoj i kulturnoj sredini i ozračju, dopušta da utvrdimo istinske sinonimne „kateheze” Suvremeni kat. pokret počeo je ponovno vrednovati i često upotrebljavati izraze vezane uz pojam → „vjera”: odgoj vjere (ili *za* vjeru, ili *u* vjeri), prenošenje vjere, putovi (itinerariji) vjere i slično. To su izrazi koji se općenito mogu poistovjetiti s pojmom k., kojemu žele istaknuti zadaću i narav, posebno u, sada već „posvećenom”, izrazu → *odgoj vjere* (usp. CT 18; *Poruka sinode iz 1977*, br. 1). Neki bi htjeli jasno razlikovati između k. i odgoja vjere, držeći da je ovaj mnogo širi od k. (usp. *La catechesis de la comunidad*, 56–67). Razlikovanje može imati određenu utemeljenost, ukoliko se pojmu odgoja vjere dade sva njegova širina, međutim može biti i neopravdano, ukoliko se zapravo poveže, kao što se često događa, uz neprilično ograničenje značenja izraza „kateheza”, kao što je već bilo naznačeno.

Što se tiče terminologije vezane uz izraz „religija“, semantički je obzor još širi i različitiji. U određenim razdobljima i u nekim kulturnim sredinama, izričaj „religiozna nastava“ ili „religiozni odgoj“ praktično je obuhvaćao područje k. (kao što su francuski izraz „enseignement religieux“, ili njemački „Religionsunterricht“, ili engleski „Religious Education“). Koji puta ti izrazi daju prednost *školskoj* r. n. ili isključivo označavaju taj pojam, bez obzira na to smatra li ga se ili ne k. u vlastitom smislu riječi (tako talijanski izraz „insegnamento religioso“ ili španjolski „enseñanza religiosa“, ili već spomenuti „Religionsunterricht“ i „Religious Education“). Postoje međutim i drugi slučajevi, koje treba jedan po jedan proučiti, u kojima se govori o → *religioznoj* nastavi i o *religioznom* odgoju u očito drukčijem ili čak suprotnom smislu s obzirom na pojam k., ukoliko se naglašava nekonfesionalni ili pretkatehetski odnosno necrkveni značaj takvog rel. pristupa. S druge strane izraz „religiozni odgoj“ („formazione religiosa“, „formation religieuse“) katkad se upotrebljava za nešto što nadilazi katehetsko, kao daljnje produblivanje svoga rel. ili vjerskog iskustva.

3. *K.:* *definicije.* Za daljnja pojašnjenja zadataće i naravi k. može biti od velike koristi proučavanje barem nekih definicija ili opisa k. što se nalaze u suvremenim kat. dokumentima i literaturi.

— Posebno značenje i pouzdanost imaju neke definicije prisutne u službenim dokumentima crkvenog učiteljstva. Tako npr. saborski izričaj, zatim preuzet u drugim dokumentima (usp. OKD 17; RdC 37) iz CD 14, gdje se govori o „catechetica institutio“, koja „ide za tim da vjera u ljudima preko poučavanja postane živa, svjesna i djelatvorna“. Ili pak sinodalni izričaj, koji se također mnogo navodi, po kojemu se k. „sastoji u sređenom i postupnom odgoju vjere sjedinjenom s trajnim procesom → dozrijevanja te vjere“ (*Poruka sinode iz 1977*, br. 1; usp. *Puebla* 977). Isto je tako znakovita, također i zbog svoje zajedničarske širine, definicija koja se nalazi prisutna u OKD 21: „Unutar pastoralnog rada k. nazivamo onaj oblik crkvenog djelovanja koji bilo zajednice bilo pojedince privodi zrelosti vjere“ (usp. i CT 18; RdC 30).

— Mnogi su autori koji predlažu definiciju k. Neki su skupili različite definicije u svrhu objašnjavanja ili dokumentiranja (usp. J. J. Rodriguez Medina 1972, 119–125; F. Coudreau 1978, 157–158; E. Alberich 1986, 59–60; E. Germain 1983, 162–163). Neke izgledaju posebno brižno sastavljene i upotpunjene. Tako npr.:

„Pod k. se podrazumijeva *oblik evangelizacije* kršćana, djelovanje crkvene zajednice, djelo Crkve koje prati cijeli život i uvijek je u odnosu s konkretnom ljudskom situacijom, po kojoj su njezini članovi osposobljeni shvatiti, slaviti i živjeti evanđeosku poruku te aktivno sudjelovati u ostvarivanju te zajednice i širenju evanđelja. K. je shvaćena kao *put upoznavanja vjere* i kao uvođenje u *nasljedovanje Krista*. Ona treba poticati kritičku spoznaju, kako bi kršćani bili u stanju sudjelovati u obnovi Crkve i u preobražaju društva u evanđeoskom smislu. K. se dakle predstavlja kao čin odgoja za *zrelu vjeru* (A. Exeler, *Zur Freude des Glaubens hinführen*, Freiburg, Herder, 1980, 137–138).

„K. je ono *crkveno* djelovanje, uključeno u *proročki* pastoral, koje, pomoću *pouke* objavljenog otajstva, privodi vjeroučenika, *dijete ili odrasloga, živoj vjeri* i *crkvenim obvezama* koje se traže od vjere“ (J. J. Rodriguez Medina 1972, 125).

— Druge definicije koje su također vrlo poznate, predstavile su narav i zadaću k. ističući iskustvenu i antropološku dimenziju:

„Pod k. podrazumijevamo proces rasvjetljavanja ljudskog bivovanja kao spasonosnog Božjeg zahvata u kojem se otajstvo Krista svjedoči u obliku navještaja riječi sa svrhom da potakne i hrani vjeru te dovede do njezina ostvarivanja u životu“ (*Linee fondamentali per una nuova catechesi* /nizozemski kat. direktorij/, Leumann-Torino, LDC, 1969, 40).

„K. se s tog gledišta može ovako definirati: djelovanje po kojem ljudska grupa tumači svoju situaciju, živi je i izriče u svjetlu evanđelja“ (J. Audinet, u: *Catequesis y promocion humana* /Međunarodni kat. tjedan u Medellinu, 1968/, Salamanca, Sigueme, 1969, 35).

— Navedeni tekstovi znakovito izražavaju ono što bi se moglo nazvati crkvenom *suglasnošću* o obilježjima k. Ukratko, može se reći da

je bit kat. službe vezana uz trostruki odnos: riječ Božju, vjeru, Crkvu:

* K. je, prije svega, *služba riječi*, pa dakle i služenje evanđelju, komuniciranje kršćanske poruke i navještaj Isusa Krista, središte poruke i najviši izričaj riječi. Božja riječ prema tome predstavlja bitno uporište k., i to u čitavom svojem bogatstvu i zbijenosti, ne samo kao objava istine nego i kao rasvjetljavanje, tumačenje, opomena, obećanje, osloboditeljska poruka.

* K. je *odgoj vjere*, crkveno posredovanje u promicanju rađanja i rasta vjere, u zajednici i u osobama, sve do njezine zrelosti. I u ovom svom bitnom odnosu k. treba imati na umu bogatstvo i sveukupnost vjere kao bitnog stava te, uključujući u svoj dinamizam nadu i ljubav, predstavlja temeljnu os kršćanskoga života: prianjanje uz Krista, poistovjećivanje s Kraljevstvom, crkvenu pripadnost, zalaganje za svijet itd.

* K. se, u svom bitnom obliku, označava i kao *djelo Crkve*, izričaj crkvene stvarnosti i prijeko potrebna odrednica crkvenog poslanja. Crkvena dimenzija pripada biti kat. djelovanja i uobličuje njegove sastavne dijelove: sadržaj, subjekt, metodu, način, djelatni obzor itd.

– Navedena razmišljanja trebaju dovesti i do nadilaženja svakog skućenog, jednostranog viđenja k., za koju se jednostavno drži da je njezina zadaća prenošenje rel. sadržaja kako bi se *upoznala* vjera. Istina je da je k. *pouka*, ali ona je i *odgojno* djelovanje i proces *uvodenja*. K. prenosi *nauk (doktrinu)* i *znanje* (poznavanje *fides quae*), ali je također i nadasve dozrijevanje *stavova* i prihvaćanje *životnog plana* (ponutarnjenje *fides qua*). Kao što je potvrdila sinoda o k., k. je u isto vrijeme *riječ, spomen i svjedočenje* (*Poruka sinode '77, br. 7*): ona neizostavno treba uključiti „poznavanje riječi Božje, slavljenje vjere u sakramentima, ispovijedanje vjere u svakodnevnom životu“ (*isto, br. 11*).

4. *Oblici i izričaji k.* K. Crkve ostvaruje se na vrlo različite načine: privatno i javno, spontano i institucionalizirano, prigodno i sustavno. S obzirom na prilike, može poprimiti oblik pouke, poticaja, razmišljanja, svjedočenja, dijaloga i mnoge druge. Može se ostvarivati u vrlo raznolikim konkretnim djelatnostima: katekumenski

itinerariji priprava na sakramente, tečajevi rel. odgoja, grupno razmišljanje, slavlja, dramatizacije, radijski i televizijski programi itd. (usp. OKD 19).

I tipologije k. vrlo su različite i odgovaraju različitim načelima razvrstavanja. Neka su češća načela ona koja se odnose na *dob* (k. predškolske i školske djece, adolescenata, mladih, odraslih); *sredinu* ili ustrojstvo k. (obiteljska, župna, školska, udruženjačka k. itd.); na *sadržaje* ili povlaštene *izvore* (biblijska, liturgijska, doktrinalna, antropološka k. itd.); na *stupanj* razvoja k., trajna k. ili k. produblivanja: usp. A. Liégé 1968).

5. *K. i poslanje Crkve.* Za razumijevanje i ostvarivanje kat. djelatnosti važno je ne samo shvatiti njezinu bit nego i vrednovati njezin smještaj i značenje u okviru sveopćeg poslanja Crkve. To bi trebalo spriječiti neke uobičajene nedostatke kat. djelatnosti, kao što su izoliranje, navika, isključiva usmjerenost na djecu, jednosmjerno apsolutiziranje itd. K. treba uključiti i rasporediti u cjelinu crkvenog pastoralnog djelovanja, pa dakle i životno povezati s misionarskom djelatnošću, liturgijom, vršenjem ljubavi i dijakonijom, zajedničarskom obnovom itd.

Ne smije se potcijeniti niti *središnjost* k. s obzirom na crkvenu zadaću. Ako je istina da evangelizaciju danas treba smatrati „temeljnim poslanjem Crkve“, „milošću i vlastitim poslanjem Crkve, njezinim najdubljim identitetom“ (EN 14), k. je *dio istog dostojanstva i važnosti*, jer je bitna odrednica uključena u dinamizam evangelizacije. K. se stoga, ukoliko je navještaj i produblivanje evanđeoske poruke za dozrijevanje vjere i kršćanskog života, nalazi u samom srcu crkvenog poslanja. Ako je odgovarajuća odgojna politika bitni pokretač obnove i preoblikovanja svakoga društva, obavljanje kat. dje. djelatnosti, ukoliko je odgoj i promicanje dozrijevanja vjere, također je *osnovni element obnove Crkve*, te je kao takvu treba poticati i jačati.

Središnjost i važnost kat. službe u poslanju Crkve objašnjava nedavna svečana potvrda njezina prvenstva u okviru pastoralnog djela:

„Crkva je u ovom 20. stoljeću koje se približava svome kraju, pozvana od Boga i od do-

gađaja – koji su isto tako Božji pozivi – da obnovi svoje povjerenje u kat. djelovanje kao u apsolutno prvenstvenu zadaću svoga poslanja. Pozvana je da k. posveti svoje najbolje zalihe ljudi i snaga, ne štedeći truda, napora i materijalnih sredstava kako bi je bolje organizirala i odgojila kvalificirano osoblje. Nije riječ o jednostavnom ljudskom računu, nego o stavu vjere" (CT 25; usp. *Poruka sinode '77*, br. 4 i 18).

Bibliografija

1. Izvori

RdC; OKD; Poruka sinode '77; CT; „Direttorio di pastorale catechistica ad uso delle diocesi di Francia”, Leumann–Torino, LDC, 1965; „Das katechetische Wirken der Kirche”. Ein Arbeitspapier der Sachkommission I der Gemeinsamen Synode, u: L. BERTSCH i dr. (izd.), „Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland”, Ergänzungsband, Freiburg, Herder, 1978, 31–97; COMISIÓN EPISCOPAL DE ENSEÑANZA Y CATEQUESIS, „La catequesis de la comunidad”, Madrid, EDICE, 1983; „Condividere la luce della fede”. Direttorio catechistico nazionale dei cattolici degli Stati Uniti, Leumann–Torino, LDC, 1981; „Catequese renovada. Orientações e conteúdo” (brazilski kat. direktorij), Sao Paulo, Paulinas, 1983.

2. Rasprave

G. ADLER–G. VOGELEISEN, „Un siècle de catéchèse en France 1893–1980. Histoire–Déplacements–Enjeux”, Paris, Bauchesne, 1981; E. ALBERICH, „Kateheza i crkvena praksa”, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1986; A. APARISI, „Invitación a la fe”, Madrid, ICCE, 1972; J. AUDINET, „Catechesi, catechismo, catechetica”, u: K. RAHNER (izd.), „Enciclopedia Teologica Sacramentum Mundi”, sv. 2, Brescia, Morcelliana, 1974, 71–82; J. COLOMB, „Al servizio della fede”, Leumann–Torino, LDC, 1969; F. COUDREAU, „Si può insegnare la fede?”, ondje, 1978; A. EXELER, „Wesen und Aufgabe der Katechese”, Freiburg, Herder, 1966; E. GERMAIN, „2000 ans d'éducation de la foi”, Paris, Desclée, 1983; U. HEMEL, „Theorie der Religionspädagogik”, München, Kaffke, 1984; J. A. JUNGSMANN, „Catechetica”, Alba, Ed. Paoline, 1969; A. LIÉGÉ, „La catéchèse qu'est-ce à dire?”, u: „Catéchèse esprit et langage”, Paris, Fayard-mame, 1968, 11–19; W. NASTAINCZYK, „Katechese: Grundfragen und Grundformen”, Paderborn, Schöningh, 1983; A. RÉTIF, „Il messaggio della fede in Cristo”, Roma, Mame, 1958; S. RIVA, „Corso di catechetica”, Brescia, Queriniana, 1982; J. J. RODRIGUEZ MEDINA, „Pedagogia de la fe”, Madrid, Bruño, 1972; M. VAN CASTER, „Le strutture della catechesi”, Roma, Ed. Paoline, 1971; CH. WACKENHEIM, „La catéchèse”, Paris, PUF, 1983.

EMILIO ALBERICH